

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجله
MKTSOFT

نوع

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه الهیات

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد
رشته‌ی الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث

روش شرح حدیث ملاصدرا رحمته الله علیه و فیض کاشانی رحمته الله علیه بر کافی کلینی رحمته الله علیه

استادان راهنما:

دکتر مهرداد صفرزاده

دکتر امیر شیرزاد

نگارش:

فرانک احمدی

تیر ماه ۱۳۸۷

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه
متعلق به دانشگاه رازی است.

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه الهیات

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی الهیات

گرایش علوم قرآن و حدیث

توسط

فرانک احمدی

تحت عنوان

روش شرح حدیث ملاصدرا رحمته الله علیه و فیض کاشانی رحمته الله علیه بر کافی کلینی رحمته الله علیه

در تاریخ ۱۳۸۷/۰۴/۱۲ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنما	دکتر مهرداد صفرزاده	با مرتبه‌ی علمی	امضاء
۲- استاد راهنما	دکتر امیر شیرزاد	با مرتبه‌ی علمی	امضاء
۳- استاد داور داخل گروه	دکتر عادل نادرعلی	با مرتبه‌ی علمی	امضاء
۴- استاد داور خارج از گروه	دکتر اسدالله آژیر	با مرتبه‌ی علمی	امضاء

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

تقدیر و تشکر

پس از حمد و ثنای خداوند سبحان بر خود لازم می‌دانم از زحمات اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر مهرداد صفرزاده و جناب آقای دکتر امیر شیرزاد که راهنمایی این نوشتار را بر عهده داشته‌اند تشکر و قدردانی کنم.

و همچنین از جناب آقای دکتر نادرعلی و جناب آقای دکتر آذیر داوران محترم این پایان‌نامه؛ و تمامی کسانی که در این راه مرا یاری کرده‌اند.

تقدیم به

پدر و مادرم، که با تلاش‌های خالصانه‌شان،
سختی‌های راه تحصیل را بر من آسان نمودند.
و همسرم، که با صبر و مهربانی در تکمیل این
پایان‌نامه مرا یاری کردند.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

چکیده

این پایان‌نامه با هدف بررسی و تطبیق روش شرح ملاصدرا علیه السلام و فیض کاشانی علیه السلام بر کافی کلینی و به روش کتابخانه‌ای نگاشته شده است. این پژوهش دارای دو بخش و شش فصل است. فصل نخست از بخش اول به معرفی مرحوم کلینی علیه السلام و کتاب "کافی" پرداخته است. و این‌که شیخ کلینی علیه السلام از وثاقت و اعتبار کامل برخوردار بوده، و سیره‌نویسان او را به راستی گفتار و درستی کردار و احاطه‌ی کامل بر احادیث و اخبار می‌ستودند؛ و کتاب وی نیز یکی از بزرگترین کتاب‌های حدیثی شیعه است. فصل دوم نیز به معرفی ملاصدرا علیه السلام و کتابش "شرح اصول الکافی" پرداخته است. ملاصدرا فیلسوف بزرگ و کم‌نظیر جهان اسلام است که علاوه بر فلسفه و حکمت به علوم قرآن و تفسیر نیز توجه خاصی نشان داده است؛ و شرح وی نیز یکی از شروح برجسته است که مهارت و تبحر وی را در فن حدیث نشان می‌دهد. فصل سوم مربوط به معرفی فیض کاشانی و کتابش "وافی" است. فیض دانشمندی ماهر، محدثی فقیه، حکیم، متکلم، با تألیفات بسیار ارزنده است و کتاب وی نیز نخستین و جامع‌ترین کتابی است که تمام روایات کتب اربعه را با شرح و تبیین روایات آورده است. فصل چهارم از بخش اول، دربرگیرنده‌ی مطالبی درباره‌ی شرح حدیث و تاریخچه‌ی شرح حدیث است و بیان‌گر این مطلب است که محدثان اسلامی، اعم از شیعه و اهل سنت، بعد از طی مراحل مختلف جمع و تدوین حدیث، به شرح، توضیح و تبیین متون و مضامین احادیث پرداختند که منجر به پیدایش کتاب‌هایی در زمینه شرح کتب حدیثی شد.

بخش دوم شامل دو فصل است که فصل اول آن به بررسی روش این دو شارح بزرگ در زمینه سند حدیث اختصاص دارد و به این مطلب پرداخته شده که ملاصدرا با این‌که یک شخصیت فلسفی دارد اما به بحث و بررسی درباره‌ی روایان حدیث و جرح و تعدیل آن‌ها می‌پردازد و این درحالی است که شاگرد او فیض به روش قدما در زمینه‌ی سند حدیث اعتماد می‌کند و خود به بحث در این باره نمی‌پردازد. فصل دوم از بخش دوم به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های روش این دو دانشمند در شرح متن حدیث می‌پردازد و این‌که شرح ملاصدرا بیشتر رنگ فلسفی و عرفانی گرفته است. درحالی‌که فیض به شرح مشکلات احادیث و آوردن روایات مناسب ابواب کتاب از سایر منابع حدیث شیعه و جمع بین روایات متعارض، پرداخته است.

به‌طور کلی می‌توان گفت که شرح "اصول الکافی" ملاصدرا علیه السلام با این‌که مهارت و تبحر ایشان را در حدیث نشان می‌دهد اما چون افکار ایشان تحت تأثیر فلسفه و عرفان قرار گرفته است باعث شده که در شرحش وارد مسائل پیچیده فلسفی شود. اما فیض علیه السلام با این‌که از شاگردان برجسته‌ی ملاصدرا علیه السلام در فلسفه و عرفان است اما تحت تأثیر این دو علم قرار نگرفته است و به بیان آن‌چه که از ظاهر الفاظ حدیث فهمیده می‌شود پرداخته است.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
۱	پیشگفتار
۲	بخش اول: کلیات
۳	فصل اول: معرفی اجمالی مرحوم کلینی رحمته الله و کتاب کافی
۴	۱-۱-۱ معرفی اجمالی مرحوم کلینی
۴	۱-۱-۲ کلینی از نگاه دانشمندان
۵	۱-۱-۳ اساتید و شاگردان
۶	۱-۱-۴ آثار و تألیفات
۷	۱-۱-۴-۱ کتاب کافی
۷	۱-۱-۴-۲ شروح و حواشی کافی
۹	فصل دوم: معرفی اجمالی ملاصدرا رحمته الله و شرح وی بر کافی کلینی رحمته الله
۱۰	۱-۲-۱ معرفی اجمالی ملاصدرا
۱۱	۱-۲-۲ اساتید و شاگردان
۱۲	۱-۲-۳ آثار و تألیفات
۱۲	۱-۲-۳-۱ شرح اصول الکافی
۱۳	۱-۲-۳-۱-۱ انگیزه ملاصدرا از تألیف شرح اصول الکافی
	فصل سوم: معرفی اجمالی ملامحسن فیض کاشانی رحمته الله و شرح وی بر کافی
۱۴	کلینی رحمته الله
۱۵	۱-۳-۱ معرفی اجمالی ملامحسن فیض کاشانی
۱۵	۱-۳-۲ اساتید و شاگردان
۱۶	۱-۳-۳ فیض از دیدگاه عالمان
۱۷	۱-۳-۴ فیض و صوفی‌گری
۱۸	۱-۳-۵ آثار و تألیفات
۱۸	۱-۳-۵-۱ وافی
۱۹	۱-۳-۵-۱-۱ انگیزه فیض از تألیف وافی
۲۱	فصل چهارم: شرح حدیث

۲۲	۱-۴-۱ تعریف حدیث
۲۲	۱-۴-۲ تاریخچه‌ی جمع و تدوین حدیث
۲۳	۱-۴-۳ تاریخچه‌ی شرح حدیث
۲۴	۱-۴-۴ شرح‌نویسی بر جوامع اولیه
۲۴	۱-۴-۴-۱ اهل سنت
۲۴	۱-۴-۴-۲ شیعه
۲۶	۱-۴-۵ روش شناسی (منهج شناسی) شرح حدیث
۲۸	بخش دوم: بررسی روش شرح حدیث ملاصدرا رحمته الله و فیض رحمته الله بر کافی کلینی رحمته الله
۲۹	فصل اول: بررسی سند حدیث
۳۰	۲-۱-۱ روش ملاصدرا در بررسی سند حدیث
۳۰	۲-۱-۱-۱ بررسی رجال سند
۳۲	۲-۱-۱-۲ سند و تأثیر آن در صحت و سقم حدیث
۳۴	۲-۱-۱-۳ بررسی معنای واژه در عصر صدور
۳۵	۲-۱-۲ روش فیض در بررسی سند حدیث
۳۸	۲-۱-۳ نقد و بررسی
۴۰	فصل دوم: بررسی متن حدیث
۴۱	شباهت‌ها
۴۱	۲-۲-۱ شرح لغات
۴۸	۲-۲-۲ استناد به آیات قرآن و روایات
۵۳	۲-۲-۳ توجه به دیدگاه‌های مختلف
۵۷	تفاوت‌ها
۵۷	۲-۲-۱ تفاوت‌های روش شرح ملاصدرا با شرح فیض کاشانی
۵۷	۲-۲-۱-۱ شرح حدیث با دانش مورد علاقه شارح
۵۷	۲-۲-۱-۱-۱ فلسفه و منطق
۶۵	۲-۲-۱-۱-۱-۱ دیدگاه فیض کاشانی
۶۶	۲-۲-۱-۱-۲ عرفان
۶۹	۲-۲-۱-۱-۳ شرح کامل روایات
۷۰	۲-۲-۱-۱-۴ تأویل
۷۳	۲-۲-۱-۱-۵ ابهام زدایی
۷۴	۲-۲-۲ تفاوت‌های روش شرح فیض کاشانی با شرح ملاصدرا
۷۴	۲-۲-۲-۱ عدم مخالفت با قرآن کریم
۷۶	۲-۲-۲-۲ عدم مخالفت حدیث با سنت قطعی معصومان علیهم السلام
۷۷	۲-۲-۲-۳ تقیه

۷۹	۲-۲-۲-۴ عام و خاص
۸۱	۲-۲-۲-۵ مجمل و مبین
۸۲	۲-۲-۲-۶ مطلق و مقید
۸۳	۲-۲-۲-۷ نقل به معنی
۸۵	۲-۲-۲-۸ حمل امر بر استحباب
۸۶	۲-۲-۲-۹ حمل نهی بر کراهت
۸۷	۲-۲-۲-۱۰ حمل بر اضطرار
۸۸	۲-۲-۲-۱۱ جمع میان احادیث متعارض
۸۸	۲-۲-۲-۱۱-۱ احادیث به ظاهر متعارض
۸۹	۲-۲-۲-۱۱-۲ احادیثی که تعارض آنها واقعی است
۸۹	۲-۲-۲-۱۱-۲-۱ تخییر
۹۰	نتیجه‌گیری
۹۱	منابع و مأخذ

چکیده (انگلیسی)

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

الحمد لله رب العالمين، باری الخلائق اجمعين، و الصلوة و السلام على عبده و رسوله، و حبيبه و صفيه، و حافظ سره و مبلغ رسالاته، سيدنا و مولانا ابى القاسم محمد و آله الطيبين الطاهرين المعصومين.

این پژوهش با عنوان بررسی و تطبیق روش شرح ملاصدرا رحمته الله و فیض کاشانی رحمته الله بر کافی کلینی به بررسی روش این دو شارح بزرگ بر احادیث کافی پرداخته است. از آن جایی که حدیث دومین منبع و سند دین‌شناسی است و جایگاهی همانند قرآن دارد لذا فهم کامل و دقیق آن از اهمیت شایانی برخوردار است و یکی از راه‌های رسیدن به این مقصود استفاده از شروح احادیث است؛ موضوع این پژوهش بدان سبب که ما را به این مهم نایل می‌کند دارای اهمیت ویژه‌ای است؛ اما با این وجود تاکنون کسی به‌طور مستقل به این موضوع نپرداخته است. بنابراین ما درصدد برآمدیم تا با یاری خداوند متعال قدمی کوچک در این راه برداریم.

مطالب این پژوهش در دو بخش و شش فصل تهیه و تنظیم شده است.

بخش اول شامل کلیات است که فصل اول آن به معرفی مرحوم کلینی رحمته الله و اساتید و شاگردان و آثار و تألیفات ایشان و هم‌چنین به معرفی مهم‌ترین کتاب وی "کافی" اختصاص یافته است. فصل دوم و سوم نیز به همین ترتیب به معرفی کامل ملاصدرا رحمته الله و شاگردش فیض کاشانی رحمته الله و دو کتاب ارزشمند آنها "شرح اصول الکافی" و "وافی" پرداخته است. فصل چهارم، شامل مقدمه‌ای بر شرح حدیث و شرح‌نویسی بر جوامع اولیه و تاریخ شرح حدیث در میان شیعه و اهل سنت است. بخش دوم دربرگیرنده‌ی روش شرح این دو شارح بزرگ کتاب کافی است که در دو فصل تنظیم شده است. فصل اول آن به بررسی روش ملاصدرا رحمته الله و فیض کاشانی رحمته الله در سند حدیث پرداخته است و فصل دوم آن به روش این دو در شرح متن حدیث و بیان شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها در این کار اختصاص یافته است.

این پژوهش از آن‌جاکه برای اولین بار است که به‌طور مستقل به این موضوع پرداخته است ممکن است دارای کاستی‌هایی باشد اما به این امید نگاشته شده است که گامی نو برای تحقیقات گسترده‌تر در این زمینه باشد.

در پایان از تمامی کسانی که در این راه مرا یاری کردند کمال تشکر را دارم.

بخش اول

کلیات

فصل اول

معرفی اجمالی مرحوم کلینی رحمۃ اللہ علیہ و کتاب کافی

۱-۱-۱ معرفی اجمالی مرحوم کلینی

محمد بن یعقوب کلینی در قریه کلین از توابع "ری"، دیده به جهان گشود.^۱ او پس از مدتی در آنجا شیخ و پیشوای شیعه شد. سپس به بغداد مسافرت کرد و در آنجا به تدریس و فتوا مشغول شد.^۲ هیچ کدام از رجالیان و مورخان زادروز کلینی را مشخص نکرده‌اند لیکن برخی آن را در زمان حیات امام یازدهم، امام حسن عسگری علیه السلام دانسته‌اند.^۳ گرچه برخی دیگر این سخن را بی‌وجه دانسته‌اند.^۴ به‌رحال باید گفت آن چه که مهم است این است که ایشان در عصری پر حادثه، یعنی دوران غیبت صغرای امام زمان (عج) (۲۶۰ ه.ق) می‌زیسته‌است.^۵ عموم طبقات او را به راستی گفتار و درستی کردار و احاطه‌ی کامل بر احادیث و اخبار می‌ستودند. به‌طوری که نوشته‌اند شیعه و سنی در اخذ فتوی به وی مراجعه می‌کردند، و در این خصوص مورد وثوق و اعتماد هر دو فرقه بود. به همین جهت ملقب به "ثقه الاسلام" گشت.^۶ پس از عمری هفتاد ساله، یا کمی بیشتر یا کم‌تر از آن؛ مرغ روح بزرگ مرد عرصه اندیشه و دانش محمد بن یعقوب کلینی از قفس جسم او پر کشیده به جانان پیوست. رجالی بزرگ شیعه مرحوم ابوالعباس نجاشی می‌گوید: «شیخ کلینی در سال ۳۲۹؛ در بغداد بدرود حیات گفت، و در باب کوفه مدفون گردید».^۷

۱-۱-۲ کلینی از نظر دانشمندان

می‌توان ادعا کرد که شیخ کلینی از وثاقت و اعتبار کامل برخوردار بوده و شخصیت برجسته و

۱- ر.ک: نجاشی، کتاب الرجال، ص ۲۲۶؛ ر.ک. طوسی، رجال الطوسی، ص ۴۹۵.

۲- ر.ک: مصطفوی، مقدمه اصول کافی، ص ۶.

۳- ر.ک: دوانی، مفاخر اسلام، ج ۳، ص ۲۰.

۴- ر.ک: خویی، معجم رجال الحدیث، ج ۱۸، ص ۵۴.

۵- ر.ک: خوانساری، روضات الجنات، ج ۶، ص ۱۰۸.

۶- ر.ک: دوانی، مفاخر اسلام، ج ۳، ص ۲۰.

۷- نجاشی، کتاب الرجال، ص ۲۹۳.

چند بعدی ایشان، سبب شده که از دیر باز تا به حال، کسی از سیره نگاران سخنی در قدح وی نگوید. اکنون نگاهی به سخنان بزرگان درباره‌ی ایشان می‌افکنیم:

محمد بن حسن طوسی درباره‌ی وی گفته‌است: «ابوجعفر محمد بن یعقوب کلینی، دانشمند جلیل‌القدر و عالم به اخبار و احادیث بود».^۱

ابوالعباس نجاشی از کلینی چنین یاد می‌کند: «محمد بن یعقوب کلینی در زمان خود پیشوای علمای شیعه و چهره‌ی درخشان آن‌ها در ری، و موثق‌ترین دانشمند شیعه در حدیث و ضبط آن بوده‌است».^۲

علامه مجلسی در مرآت‌العقول نوشته‌است: «کلینی مورد قبول طوائف انام و ممدوح خاص و عام بود».^۳

ابن اثیری جزری در کتاب جامع‌الاصول می‌نویسد: «ابوجعفر محمد بن یعقوب رازی، از پیشوایان مذهب اهل‌بیت علیهم‌السلام دانشمندی بزرگ و فاضلی نام‌دار است».^۴

۳-۱-۱ اساتید و شاگردان

مشایخ کلینی بسیار بوده‌اند. نویسنده‌ی مقدمه‌ی کافی، اسامی ۳۶ تن از ایشان را برمی‌شمرد.^۵ ما در این جا برای رعایت اختصار به توضیح مختصری درباره‌ی دو تن از آن‌ها می‌پردازیم.

علی بن ابراهیم قمی

ابوالحسن علی بن ابراهیم بن هاشم قمی، از مشایخ بزرگ کلینی است. تعداد روایات کلینی از او، بالغ بر ۷۰۶۸ مورد می‌گردد. سال وفات او در جایی ثبت نشده‌است، جز این که می‌دانیم در سال ۳۰۷ هجری قمری در قید حیات بوده‌است.^۶

شیخ طوسی در فهرست خود آثار علی بن ابراهیم را چنین گزارش می‌کند: «کتاب تفسیر،

1- طوسی، رجال الطوسی، ص ۴۳۹.

2- نجاشی، کتاب الرجال، ص ۲۶۶.

3- مجلسی، مرآت‌العقول، ج ۱، ص ۳.

4- دوانی، مفاخر اسلام، ج ۳، ص ۲۳.

5- مصطفوی، مقدمه کافی، صص ۱۸-۱۵.

6- پهلوان، پژوهشی در زمینه کتاب کافی، ص ۹۸.